

De Belgische transitiehuizen: nood aan een terugkeer naar het originele concept van detentiehuizen

An-Sofie Vanhouche¹ & Olivia Nederlandt²

“Ons nieuwe transitiehuis in Mechelen is een kleinschalig project waarin we gevangenen voorbereiden op het leven na de gevangenis... In Nederland hebben ze gelijkaardige Exodushuizen. Die staan – net zoals in Mechelen – in gewone wijken die lijken op de wereld waarin gevangenen na hun vrijlating kunnen terecht komen. Studies tonen aan dat wie in zo’n transitiehuis verbleef minder vaak hervalt in criminele feiten en een grotere kans heeft op slagen in het leven.”
(Rudy Van de Voorde, directeur-generaal van het Belgische gevangeniswezen, op 9 september 2019³)

Op 1 september 2019 opende het eerste transitiehuis in Mechelen onder grote media aandacht. De bovenstaande toelichting verduidelijkt dat de re-integratie van gedetineerden in deze huizen vooropstaat. De kleinschalige transitiehuizen beogen zo detentiedoelstellingen te bereiken die zeer moeilijk in de klassieke gevangenis realiseerbaar blijken. Naast een oplossing voor dit pijnpunt, benadrukt het bovenstaande citaat de positieve ervaringen in Nederland. Inderdaad, in vergelijking met verschillende Europese landen zette België tot nog toe weinig in op dergelijke initiatieven. Het transitiehuis te Mechelen vormt in dat opzicht mogelijks een belangrijke stap in het herdenken van ons penitentiair landschap. Om de nabijheid tot de regio waar de persoon zal re-integreren enigszins te garanderen, opende niet veel later, op 1 januari 2020, een tweede transitiehuis in Edingen (Wallonië).

De opstart van de transitiehuizen volgt op een groeiende aandacht voor kleinschalige,

gedifferentieerde en in de gemeenschap ingebedde detentiehuizen. Hans Claus, de directeur van de gevangenis van Oudenaarde, ontwikkelde deze nieuwe visie op detentie.⁴ Zijn lange ervaring in het gevangeniswezen maakte hem vertrouwd met de beperkingen van grootschalige gevangenisinstellingen. In 2012 richtte hij met gelijkgezinden de vzw De Huizen op. Dit is een vzw die ijvert voor kleinschalige, gedifferentieerde en in de gemeenschap ingebedde detentiehuizen. De ideeën die de vzw ontwikkelde krijgen steeds meer aandacht bij het brede publiek, academici en politici. Vooral in Vlaanderen⁵ speelt De Huizen vzw een voortrekkersrol om het brede publiek te informeren over het belang van een alternatief voor het gevangenisinstituut.

De vzw benadrukt dat ondanks vergaande inspanningen om detentieschade zo veel mogelijk te beperken en constructieve projecten op te starten binnen deze instellingscontext, de klassieke gevangenis onvoldoende toelaat om normalisering en re-integratieve doelstellingen ten volle te verwezenlijken. De drie principes van het huizenmodel – kleinschaligheid, differentiatie en integratie in de samenleving – bieden een antwoord op veel bestaande problemen: grootschalige gevangenis die weinig of beperkte differentiatie en integratie in de samenleving toelaten.⁶

Om voldoende draagvlak te creëren bij de bevolking kan het nuttig zijn om stapsgewijs te werk te gaan en het brede publiek geleidelijk vertrouwd te maken met het idee van detentiehuizen. Een eerste stap is een transitiehuis waar personen aan het einde van hun detentie de re-integratie voorbereiden. Verschillende internationale wetenschappelijke studies naar publieke

1 An-Sofie Vanhouche is als postdoctoraal onderzoeker en gastdocent verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel, onderzoeksgroep Crime & Society.

2 Olivia Nederlandt is als postdoctoraal onderzoeker en gastdocent verbonden aan Universit  Saint-Louis-Bruxelles.

3 Rudy Van de Voorde geciteerd in D. VAN DEN BUIJS, 9 september 2019, “Mechelen krijgt eerste transitiehuis van België: “We bereiden gevangenen voor op leven na de gevangenis”, *VRT NWS*, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/09/09/mechelen-krijgt-eerste-transitiehuis-van-belgie/>.

4 H. CLAUS, “De huizen, een concept voor de Belgische gevangenis van de eenentwintigste eeuw”, *Orde van de Dag* 2009, afl. 48, 39-43; F. JANSSENS, “De huizen: een concept voor de gevangenis van de 21ste eeuw”, *Oikos* 2014, afl. 2, 84-96; H. CLAUS et M. GRYSON, “Detentiehuizen – Op maat van mens en strafdoel”, *Fatik* 2017, afl. 153, 20-25; H. CLAUS (coord.) – Vzw De Huizen, *Huizen – naar een duurzame penitentiaire aanpak*, Brussel, Academic & Scientific Publishers, 2013.

5 Voor een uitgebreide bespreking van de situatie in Franstalig België, zie O. NEDERLANDT & A.-S. VANHOUCHE, “Les maisons de transition: miroir aux alouettes ou pied dans la porte?” In C. GUILLAIN & D. SCALIA (eds.), *Le coût du système pénal*, La Charte, in druk.

6 H. CLAUS en M. GRYSON, “Detentiehuizen – Op maat van mens en strafdoel”, *Fatik* 2017, afl. 153, 20-25.

opinies tonen namelijk aan dat de maatschappij bereid is om na de bestraffing in de gevangenis ook een re-integratie van veroordeelden toe te laten in dergelijke huizen.⁷ Vervolgens kan ingezet worden op doelgroepen die de publieke opinie als minder bedreigend percipieert. Het lijkt erop dat De Huizen vzw een dergelijke aanpak ondersteunt. Zo zet de vzw momenteel in op detentiehuisen voor jongeren tussen 18 en 25 jaar (loopplankhuizen⁸). Het ultieme doel van De Huizen vzw is om zo alle gevangenen geleidelijk te vervangen door detentiehuisen. Deze vervanging impliceert dus duidelijk dat deze huizen geenszins een verlengde of een uitbreiding van een gevangenisstraf mogen vormen.

Het was de minister van Justitie Koen Geens die het idee van kleinschaligheid en een betere inbedding in de omgeving oppikte en uitwerkte in het wetsontwerp van de transitiehuisen (hij koos dus niet voor de naam detentiehuisen). Met de transitiehuisen wil hij een gedifferentieerd gevangenisbeleid uitwerken waarbij personen aan het einde van de detentie in een laagbeveiligde context de terugkeer naar de samenleving voorbereiden. De minister erkent dat de overgang van de gevangenis naar de samenleving dikwijls te abrupt verloopt. De transitiehuisen streven daarom naar inclusie van gedetineerden in de samenleving en faciliteren bovendien de mogelijkheid voor de diensten buiten de muren om de gedetineerden gemakkelijk te bereiken. Uiteindelijk beoogt men met deze huizen de detentieschade te vermijden en recidive te beperken.⁹ Deze visie past in het Masterplan III voor een detentie in humane omstandigheden, goedgekeurd door de Ministerraad op 18 november 2016.¹⁰ Dit plan beoogt een gedifferentieerd detentiebeleid vorm te geven, onder andere dankzij de verschillende kleinschalige transitiehuisen, met in totaal 100 plaatsen.

In dit artikel bestuderen we vooreerst de manier waarop de wetgever de transitiehuisen uitwerkt in de wet externe rechtspositie (hierna WERP)¹¹. We staan voornamelijk stil bij de ambiguïteit van het statuut van deze huizen. Vervolgens bespreken we, onder andere op basis van informatie ontvangen van het directoraat-generaal penitentiaire inrichtingen (DG EPI),

enkele concrete praktijken van deze transitiehuisen. Uiteindelijk staan we stil bij drie belangrijke vragen en aandachtspunten: (1) de keuze om de transitiehuisen vorm te geven binnen de WERP, (2) de verhouding tussen transitiehuisen en het *re-entry* huis in Ruiselede en het project van de *maisons de désistance* in Franstalig België en (3) de privatisering van de strafuitvoering.

Een nieuwe strafuitvoeringsmodaliteit

De wetgever besliste om een verblijf in een transitiehuus als een nieuwe strafuitvoeringsmodaliteit vorm te geven omdat de veroordeelde zijn gevangenisstraf ondergaat in een andere inrichting dan de 'klassieke' gevangenis.¹² Bovendien verbindt de wetgever het transitiehuus met het principe van nabijheid en integratie in de samenleving, waardoor men deze plaatsing niet als een classificatiebeslissing beschouwt. De transitiehuisen worden daarom opgenomen in de WERP. In tegenstelling tot de Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden (hierna Basiswet)¹³, dat de intramurale aspecten van het leven in gevangenen organiseert, focust de WERP op de extramurale aspecten. De WERP regelt naast de transitiehuisen andere strafuitvoeringsmodaliteiten zoals: de uitgaansvergunningen (UV), de penitentiaire verlopen (PV), de onderbreking van de strafuitvoering, de beperkte detentie (BD), het elektronisch toezicht (ET), de voorwaardelijke invrijheidsstelling (VI), de voorlopige invrijheidsstelling met het oog op de verwijdering van het grondgebied of met het oog op overlevering en de voorlopige invrijheidsstelling om medische redenen.

Wat is een transitiehuus?

De WERP verwijst naar een aanvullend KB¹⁴ dat de normen bepaalt voor de erkenning van een transitiehuus. Dergelijke normen geven een zicht op de interne aangelegenheden in een transitiehuus. Een transitiehuus heeft minimaal twaalf en maximaal zeventien plaatsen (art. 3, aanvullend KB). Dit garandeert de kleinschaligheid. Bovendien ligt het

7 Zie bijvoorbeeld B. GARLAND, E. WODAHN en C. SAXON, "What influences public support of transitional housing facilities for offenders during reentry?", *Criminal Justice Policy Review* 2014, 1-23.

8 De Huizen vzw schreef in 2019 een nota 'Aanbevelingen voor kwalitatieve en succesvolle loopplankhuizen'. Na de realisatie van het transitiehuus, richt de vzw zich nu op de jongvolwassenen in detentie (18-25 jaar). Met de aanbevelingen voor deze gedifferentieerde detentiehuisen, afgestemd op de noden van deze doelgroep, hoopt de vzw politici en de samenleving warm te maken voor een volgende hervorming binnen ons penitentiaire landschap. De loopplankhuizen zijn tot op de dag van vandaag dus nog geen realiteit: De Huizen vzw, *Aanbevelingen voor kwalitatieve en succesvolle loopplankhuizen, 18-25 jarigen*. Nota, niet gepubliceerd.

9 Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl. St.*, 2017-2018, nr. 54 2969/001.

10 Informatie raadpleegbaar op de website van de Regie der Gebouwen: <https://www.regiedergebouwen.be/nl/projects/detentie-en-internering-humane-omstandigheden>.

11 Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

12 Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl. St.*, 2017-2018, nr. 54 2969/001.

13 Wet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

14 KB van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuus en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuus, *BS* 7 augustus 2019.

transitiehuis in een lokale leefgemeenschap (art. 6, aanvullend KB), wat de re-integratie ondersteunt. Elk transitiehuis moet enkele gemeenschappelijke ruimten bezitten zoals een zitkamer, een ruimte voor gemeenschappelijke activiteiten en ruimten voor individuele hulp en begeleiding (art. 12, aanvullend KB). Ook een buitenruimte en kitchenette of keuken moeten aanwezig zijn (art. 13-14, aanvullend KB). Elke veroordeelde heeft een persoonlijke verblijfsruimte. Daarnaast bestaan er hygiënische en sanitaire regels voor de transitiehuizen. Zo moet er minstens één douche en minstens één toilet zijn per zes gedetineerden.

Het KB voorziet dat inspecties en toezicht op het transitiehuis kunnen gebeuren door de Federale Overheidsdienst Justitie.¹⁵ Hoe de Federale Overheidsdienst dit toezicht concreet zal uitoefenen is onduidelijk. De wet van 23 maart 2019¹⁶ voorziet een interne inspectie, maar de artikels 9 en 10, die deze toezichtsmechanismen organiseren, zijn nog niet in werking getreden.¹⁷ Of deze inspectie ook toezicht houdt op de transitiehuizen blijkt bovendien niet duidelijk uit de artikels. Enerzijds wordt aangegeven dat het inspectieorgaan belast is met de inspectie van de uitvoering van de opdrachten van de penitentiaire administratie, waaronder de transitiehuizen vallen. Anderzijds gaat het in de artikels over gevangenen. Bovendien is er geen extern en onafhankelijk toezicht op deze transitiehuizen, omdat de commissies van toezicht en de centrale toezichtsraad hier geen bevoegdheid hebben (zie verder).

Volgens de bevolkingscijfers van DG EPI waren er op 15 september 2020, zeventien plaatsen in elk transitiehuis. In het transitiehuis van Mechelen verbleven die dag twaalf personen, in dat van Enghien slechts één persoon.

Elk transitiehuis beschikt over een huishoudelijk reglement. Het huishoudelijk reglement van het huis te Edingen is tijdens het schrijven van dit stuk niet publiek beschikbaar. Het reglement van Mechelen is wel online terug te vinden¹⁸ en verschaft inzicht in de manier waarop de WERP en de KB's vorm krijgen in de praktijk.

Het project Sterkhuis, een samenwerking tussen G4S en Exodus Nederland (zie verder), baat de transitiehuizen uit. Hun visie op de veroordeelde blijkt uit de inleiding van het huishoudelijk reglement. Het reglement is gericht op de deelnemer (men gebruikt

duis niet de term veroordeelde of gedetineerde). In lijn met de visie van Exodus Nederland ligt de nadruk in het Mechelse transitiehuis op de krachten van bewoners. Exodus zet bovendien in op wat zij sleutelgebieden noemen: wonen, werken, relaties en zingeving.¹⁹ Zo werken in de transitiehuizen leefcoaches (zoals maatschappelijk assistenten) die ondersteuning bieden bij dagelijkse taken; en krachtcoaches (zoals juristen, criminologen en psychologen) die krachtgericht werken. Uiteindelijk is er één verantwoordelijke van G4S Care per transitiehuis.

Het huishoudelijk reglement verbiedt het gebruik van alcohol en drugs in het transitiehuis. Verder valt het op dat het reglement autonomie, participatie en verantwoordelijkheid wil ondersteunen. Zo moet elke deelnemer wekelijks minstens 26 uur deelnemen aan activiteiten (zoals vrijwilligerswerk, opleidingen, ...). Elke deelnemer heeft een persoonlijke toegangssleutel. Andere keuzes die de autonomie bevorderen betreffen het dragen van de eigen kledij. Elke deelnemer mag drie keer per week bezoek ontvangen. Dit bezoek kan, na het akkoord van de verantwoordelijke van het transitiehuis, doorgaan in de persoonlijke verblijfsruimte. Bovendien kunnen deelnemers een GSM, computer en vaste telefoon gebruiken. Dit komt tegemoet aan bezorgdheden die gedetineerden uiten in andere contexten, zoals blijkt uit een onderzoek naar de beperkte detentie waar ze na terugkeer in de gevangenis geen toegang meer hebben tot bijvoorbeeld een GSM of computer om met werkgevers te communiceren.²⁰

Toekenningsvoorwaarden

Om in een transitiehuis te mogen verblijven, moet de veroordeelde aan enkele criteria voldoen.²¹ De plaatsing in het transitiehuis is mogelijk vanaf achttien maanden voor men in de tijdsvoorwaarden voor een voorwaardelijke invrijheidsstelling komt. Vervolgens moet de persoon geschikt zijn om in een open gemeenschapsregime te verblijven. Dit betekent bijvoorbeeld dat er geen verhoogd vluchtgevaar mag zijn en geen verhoogd risico op conflictueus gedrag met andere veroordeelden.²² In de praktijk houdt dit in dat incidenten in de gevangenis kunnen leiden tot een negatief advies voor een plaatsing in het huis.²³ Er mogen daarnaast geen tegenaanwijzingen bestaan zoals het verontrusten van slachtoffers of het plegen van nieuwe ernstige strafbare feiten. In de praktijk

15 Art. 47, *Ibid*.

16 Wet 23 maart 2019 betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten en van het statuut van penitentiair personeel, BS 11 april 2019.

17 A.-S. VANHOUCHE en O. NEDERLANDT, "Eindelijke een onafhankelijk en effectief toezicht op de Belgische gevangenen? Een overzicht van recente wetswijzigingen en discussies over het toezicht op de Belgische gevangenen", *Fatik* 2019, afl. 162, p. 15.

18 Het huishoudelijke reglement is online raadpleegbaar op: https://dehuizen.be/files/Huishoudelijk_reglement_transitiehuis__Mechelen.pdf.

19 S. VAN WINGERDEN, D. ALBERDA, M. MOERINGS, B. WARTNA en J. VAN WILSEM, *Recidive en nazorg. Onderzoek onder oud-bewoners van Exodus, DOOR, Moria & Ontmoeting*, 2010, Den Haag, Boom Juridische uitgevers.

20 Zie bijvoorbeeld J.C. SEVERENS, *Hulp- en dienstverlening in beperkte detentie*, onuitg. masterproef Criminologie VUB, 2020.

21 Art. 9/3 WERP.

22 Collectieve brief nr. 150 van 22 augustus 2019, "Pilotproject Transitiehuizen".

23 Informatie ontvangen van het DG EPI op 4 juni 2020.

kunnen goed verlopen uitgaansvergunningen in het voordeel van de veroordeelde spelen. Bovendien wordt voorrang gegeven aan gedetineerden die zich na hun vrijlating in de omgeving van het transitiehuis willen vestigen.²⁴ Uiteindelijk stemt de veroordeelde die van de modaliteit wil gebruikmaken in met enkele afspraken: het plaatsingsplan en het huishoudelijk reglement van het transitiehuis.

Voor elke gedetineerde wordt een plaatsingsplan opgemaakt. Dit plaatsingsplan betreft een re-integratief programma met een opsomming van de verplichte activiteiten waaraan de veroordeelde deelneemt. Dit plan kan evolueren en verder uitgewerkt worden tijdens het verblijf in een transitiehuis.²⁵ Voor gedetineerden die vanuit de gevangenis zeer moeilijk een re-integratie kunnen voorbereiden, vormt deze begeleiding en de flexibiliteit van het plan een belangrijke ondersteuning. DG EPI informeerde ons dat men de intentie heeft om zo de meest kwetsbare personen te ondersteunen. Anderzijds verkiest men soms ook personen met een sterk uitgewerkt plaatsingsplan, zodat zij sneller kunnen doorstromen. Dit interne beleid is echter niet wettelijk vastgelegd.²⁶ Onderzoek naar het profiel van de gedetineerden en hun plaatsingsplan, kan op termijn meer zicht bieden op deze praktijken.

Het plaatsingsplan voorziet ook de mogelijkheid om het transitiehuis te verlaten met uitgaansvergunningen. De Directie Detentiebeheer (DDB) kent deze uitgaansvergunningen toe. Het gaat hier om een algemene toekenning van de uitgaansvergunningen om het plaatsingsplan uit te voeren. Het concrete aantal of de concrete tijdstippen legt de DDB niet vast. De verantwoordelijke van het transitiehuis neemt deze beslissing in samenspraak met de veroordeelde.²⁷ Als een persoon bijvoorbeeld een opleiding volgt en de dagen waarop deze opleiding plaatsvindt wijzigen, dan zal de DDB niet tussenkomen. De DDB zal enkel toestemming moeten geven als er fundamentele wijzigingen optreden. Dit is het geval wanneer de opleiding in plaats van twee dagen bijvoorbeeld over vijf dagen gespreid wordt.²⁸ Bovendien kunnen veroordeelden éénmaal per week een uitgaansvergunning krijgen om hun familiale banden te versterken.²⁹

Procedure tot toekenning

De procedure tot toekenning van een plaatsing in

het transitiehuis verloopt als volgt³⁰: de directeur van de gevangenis stelt een schriftelijk verzoek op aan de DDB. In tegenstelling tot de meerderheid van modaliteiten (bijvoorbeeld de uitgaansvergunningen en penitentiare verlopen) gebeurt dit dus niet op het verzoek van de veroordeelde. De veroordeelde moet uiteraard wel instemmen. Wanneer de directeur een kandidaat wil voorstellen, stuurt hij/zij vooreerst een psychosociaal rapport opgemaakt door de PSD naar het transitiehuis. Een personeelslid van het transitiehuis voert vervolgens een intakegesprek met de gedetineerde in de gevangenis. Tijdens dit gesprek bespreken ze het plaatsingsplan, het regime in het transitiehuis en de begeleiding. Vervolgens informeert het transitiehuis de directie over dit gesprek. De directie schrijft vervolgens op basis van het psychosociaal verslag en de informatie van het transitiehuis een voorstel tot plaatsing in het transitiehuis.³¹ Uiteindelijk beslist de DDB op basis van deze informatie of de plaatsing doorgaat.

Opvallend bij de uitwerking van de procedure is dat deze minder duidelijkheid biedt dan de procedures voor uitgaansvergunningen en penitentiare verlopen. Hoewel binnen de veertien dagen na de indiening van een aanvraag tot plaatsing in het transitiehuis een beslissing moet volgen, omschrijft de wet niet wat er gebeurt als deze beslissing uitblijft. Een dergelijke situatie resulteert bij aanvragen voor een uitgaansvergunning of een penitentiair verlof automatisch in een positief advies. Bovendien kan de veroordeelde bij een weigering van een uitgaansvergunning of penitentiair verlof na drie maanden een nieuwe aanvraag indienen. Wat de plaatsing in het transitiehuis betreft, voorziet de wet geen termijn.³² Hoewel we geen zicht hebben op deze termijnen daadwerkelijk worden overschreden, lijkt een duidelijker kader in de lijn met de bestaande procedures voor uitgaansvergunningen en penitentiare verlopen aangeraden. Daarnaast is er volgens ons enige voorzichtigheid geboden wanneer het transitiehuis mee advies geeft over de plaatsing. Zo hebben de private uitbaters van dit huis baat bij het welslagen van dit project. Dit kan leiden tot een selectieve voorkeur voor gedetineerden met een sterk uitgewerkt plan, die een positieve evaluatie niet in de weg staan.

Opvolging na plaatsing

Na een positieve beslissing tot plaatsing in een

24 Collectieve brief nr. 150 van 22 augustus 2019, "Pilotproject Transitiehuizen".

25 Art. 43 KB van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, BS 7 augustus 2019.

26 Informatie ontvangen van het DG EPI op 4 juni 2020.

27 Collectieve brief nr. 150 van 22 augustus 2019, "Pilotproject Transitiehuizen".

28 Informatie ontvangen van het DG EPI op 4 juni 2020.

29 Informatie ontvangen van het DG EPI op 4 juni 2020.

30 Art. 10 WERP.

31 Informatie ontvangen van het DG EPI op 4 juni 2020.

32 Art. 10 WERP.

transitiehuis worden de procureur des Konings en eventuele slachtoffers op de hoogte gebracht. Tijdens een verblijf in het huis loopt de duur van de straf door. Elk transitiehuis is functioneel verbonden aan een gevangenis, die het detentiedossier van de gedetineerde beheert.³³ Het transitiehuis van Mechelen is verbonden aan de gevangenis van Mechelen, het transitiehuis van Edingen aan de gevangenis van Leuze-en-Hainaut. De verantwoordelijke van het transitiehuis rapporteert maandelijks aan de gevangenisdirectie. In deze rapportering bespreekt de verantwoordelijke onder andere de naleving van de bijzondere voorwaarden, de deelname aan de activiteiten van het plaatsingsplan, eventuele incidenten en de naleving van het huishoudelijk reglement.³⁴

Ook de veroordeelde communiceert met actoren in de gevangenis zoals de PSD of de directie. De WERP blijft namelijk van toepassing, waardoor de directie inlichtingen voorziet aan personen in het transitiehuis over de toelaatbaarheidsdata voor strafuitvoeringsmodaliteiten zoals het penitentiair verlof, het elektronisch toezicht en de voorwaardelijke invrijheidsstelling.

Naar aanleiding van een incident hoort de verantwoordelijke van het transitiehuis de gedetineerde en bezorgt hij/zij een verslag aan de gevangenisdirecteur. De DDB kan vervolgens beslissen om de voorwaarden aan te passen of de beslissing tot plaatsing in het transitiehuis te herroepen.³⁵ Als de beslissing wordt herroepen, keert de veroordeelde opnieuw naar de gevangenis. Bij noodsituaties kan de gevangenisdirectie beslissen om te herroepen en nadien de beslissing voor te leggen aan de DDB. Het is bovendien voorzien dat bijvoorbeeld bij een zware fysieke agressie, de politie tussenkomt en de veroordeelde opnieuw in de gevangenis plaatst. Bij kleinere incidenten kan het transitiehuis deze intern afhandelen.³⁶

Enkele cijfers

Tussen 1 september 2019 en 24 juli 2020 gebeurden er 99 aanmeldingen voor het transitiehuis te Mechelen. Na een dossierstudie, gingen er in die periode 66 kennismakingsgesprekken door tussen G4S Care en de gedetineerde. Dit resulteerde voorlopig in 39 opgestelde plaatsingsplannen; enkelen zitten nog in de pijplijn op het niveau van de directies. Dit

leidde tot 30 positieve plaatsingsbeslissingen door de DDB. Op datum van 24 april 2020 werden reeds 24 gedetineerden geplaatst in het transitiehuis. Zes deelnemers konden in de voorbije maanden hun traject in het transitiehuis positief afronden. Vier van hen kregen van de SURB een elektronische toezicht toegekend en worden verder opgevolgd door het justitiehuis. Twee van hen bereikten einde straf. In totaal hebben het eerste werkingsjaar vier deelnemers noodgedwongen het transitiehuis moeten verlaten n.a.v. een overtreding. Op 15 september 2020 verbleven er twaalf mannen in het transitiehuis.

In het transitiehuis van Edingen is de situatie significant verschillend. Sinds de opening in januari 2020 en 4 juni 2020 werden er slechts vijf positieve adviezen gegeven. Het is onduidelijk of dit de enige verklaring is, maar de maatregelen naar aanleiding van het coronavirus COVID-19 spelen hier vermoedelijk een rol.³⁷

COVID-19

In de praktijk beïnvloedden het coronavirus COVID-19 en de maatregelen in de gevangenis de dagelijkse praktijken in het transitiehuis. Zo kregen vier personen in de transitiehuizen een onderbreking van de strafuitvoering toegekend.³⁸ Bovendien waren er geen nieuwe plaatsingen in de transitiehuizen tussen 13 maart en begin juni. Uiteindelijk trok een interessante beslissing van de SURB van Bergen onze aandacht.

De SURB weigerde een voorlopige invrijheidsstelling om medische redenen tijdens de coronamaatregelen COVID-19, omdat de persoon in kwestie zich in een transitiehuis bevond. De leefsituatie in deze huizen is positiever dan in een klassieke gevangenis wegens de afwezigheid van overbevolking en de mogelijkheden om de aanbevelingen over *social distancing* te respecteren, aldus de SURB.³⁹

Samenwerking met de externe diensten (gemeenschappen)

De federale uitbouw van de transitiehuizen deed vragen rijzen over de rol van de gemeenschappen in de transitiehuizen. Zij werden niet geraadpleegd bij de uitbouw van het federale transitiehuis. In de parlementaire debatten lezen we dat de gemeenschappen over het initiatief werden ingelicht. Op dit punt stelt het federale wetsontwerp dat transitiehuizen als 'extra penitentiaire capaciteit' beschouwd worden, waardoor de gemeenschappen

33 Art. 36 KB van 22 juli 1919 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, BS 7 augustus 2019.

34 Art. 44, *Ibid.*

35 Art. 12 WERP.

36 Informatie ontvangen van het DG EPI op 4 juni 2020.

37 Informatie ontvangen van het DG EPI op 4 juni 2020.

38 Over de COVID-19-maatregelen in gevangenissen, zie A.-S. VANHOUCHE en O. NEDERLANDT, "Een bespreking van het koninklijk besluit over de strafprocedure en de uitvoering van straffen en maatregelen in het kader van de strijd tegen de verspreiding van het coronavirus COVID-19", *Fatik* 2020, afl. 166, 4-11.

39 SURB Bergen (Kamer 37), 17 april 2020, R.G. n°20/00294-LRPM, onuitg.

net zoals in de gevangenissen taken zouden opnemen.⁴⁰ Is het decreet hulp- en dienstverlening⁴¹ hier dan van toepassing wetende dat het transitiehuis in de WERP wordt geplaatst? Bij het aanbestedingsproces moesten kandidaat-uitbaters wel tonen hoe ze de samenwerking met de reguliere hulp- en dienstverlening vorm zouden geven.

Er zou tijdens het pilootproject tevens gewerkt worden aan een samenwerkingsakkoord. Het is momenteel onduidelijk op welke termijn dit akkoord er komt. Op 27 april 2020 stelde de Administration Générale des Maisons de Justice (AGMJ, justitiehuizen en hulp- en dienstverleningsactoren in Franstalig België) daarom uitdrukkelijk de vraag aan de minister van Justitie om de samenwerkingsmodaliteiten tussen de AGMJ en het transitiehuis van Edingen vorm te geven.⁴²

Ook bij de Vlaamse gemeenschapsactoren bestaan er vragen over de samenwerking. In een beleidsbrief⁴³ staat wel te lezen dat er in Mechelen een samenwerking met de VDAB bestaat. Een navraag bij de VDAB leert ons dat er inderdaad een informele samenwerking loopt. Een bemiddelaar van de VDAB fungeert als contactpersoon van de krachtcoaches van het transitiehuis. Na een aanmelding van een bewoner volgt een intakegesprek bij de VDAB in Mechelen. Op deze manier wil men de veroordeelde zo veel als mogelijk bij de diensten in de samenleving opvangen.⁴⁴

Enkele reflecties

De bovenvermelde wetten en reglementen roepen ook enkele belangrijke vragen op. (1) Vooreerst baart de keuze om het transitiehuis als strafuitvoeringsmodaliteit te beschouwen, ons zorgen. Dit resulteert namelijk in het feit dat een transitiehuis enkel toegankelijk is voor een zeer specifieke groep veroordeelden. Het genereert mogelijks ook een *net-widening*-effect en biedt minder juridische waarborgen voor gedetineerden. De discussie omtrent de classificatie van een detentiehuis als een gevangenisregime of als een strafuitvoeringsmodaliteit sluit bovendien aan bij internationale wetenschappelijke debatten over de punitieve en rehabilitatieve doelstellingen van *halfway houses* en open gevangenisregimes. (2) Vervolgens behandelen we de verschillen met andere huizen binnen het Belgische (post)penitentiaire landschap: een *re-entry* huis en een *maison de désistance*. (3) Een

laatste punt betreft de groeiende privatisering en commercialisering van de strafuitvoering.

Het transitiehuis als een strafuitvoeringsmodaliteit: beperkte juridische waarborgen en het gevaar voor net-widening

Een ambigue argumentatie in het wetsvoorstel⁴⁵ bespreekt waarom de plaatsing in het transitiehuis in de WERP wordt ondergebracht en niet in de Basiswet.⁴⁶ De minister van Justitie vermeldde eerst dat transitiehuizen geen gevangenissen zijn. Later leek hij een andere stellingname in te nemen door te poneren dat de transitiehuizen een *echte detentie* vormen. Deze ambiguïteit wordt, naar onze mening, instrumenteel gebruikt om gedetineerden minder juridische waarborgen te bieden: zo is het niet de SURB, maar de minister (in de praktijk de DDB) die beslist over een plaatsing in het transitiehuis. Nochtans laat de wet geen twijfels bestaan: detentiehuizen zijn een strafuitvoeringsmodaliteit en geen gevangenis.

Vooreerst staan we kritisch tegenover de keuze om het transitiehuis als een strafuitvoeringsmodaliteit te beschouwen. Dit gaat ons inziens in tegen de geest van de Basiswet die re-integratie in gevangenissen voorop stelt. Om zijn keuze te verdedigen⁴⁷, stelde de minister dat er verschillen bestaan tussen het transitiehuis en de klassieke gevangenissen wegens de nabijheid van het transitiehuis en de integratie van het huis in het urbanistisch weefsel. Dit is opvallend: is de re-integratie en dus nabijheid tot de samenleving immers geen detentiedoelstelling die ook in gevangenissen centraal zou moeten staan? Start de re-integratie niet vanaf dag één van de opsluiting in de gevangenis? Volgens de Basiswet wel. Het is daarom opmerkelijk dat deze argumenten het verschil met een gevangenis moeten verantwoorden. De toegang tot een kleinschalig transitiehuis met een humaan, kleinschalig en op re-integratie gericht detentieklimaat blijft zo een uitzonderlijke toekenning waar alleen gedetineerden aanspraak op kunnen maken die geen *"veiligheidsproblemen doen rijzen of in een detentiefase terecht komen die gericht is op de voorbereiding van de re-integratie"*.⁴⁸ Nochtans verduidelijkt de Basiswet dat re-integratie een basisbeginsel is van de vrijheidsstraf. Het is dus geenszins een doelstelling verbonden aan tijdsvoorwaarden. Bovendien rijst de vraag of de transitiehuizen in deze constellatie niet te moeilijk toegankelijk zijn voor bepaalde veroordeelden die baat hebben bij een nauwe begeleiding (bijvoorbeeld net

40 Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl. St.*, 2017-2018, nr. 54 2969/001.

41 Decreet van 8 maart 2013 betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, *BS* 11 april 2013.

42 Informatie ontvangen van de AGMJ op 8 mei 2020.

43 Beleidsbrief Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2018-2019, ingediend door minister Jo Vandeuren op 26 oktober 2019, 1735 (2018-2019), nr. 1.

44 Informatie ontvangen van de VDAB op 26 mei 2020.

45 Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl. St.*, 2017-2018, nr. 54 2969/001.

46 Art. 14-15 Basiswet.

47 Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl. St.*, 2017-2018, nr. 54 2969/001, p. 58.

48 Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl. St.*, 2017-2018, nr. 54 2969/003, p. 45.

personen die bepaalde 'veiligheidsproblemen stellen'). Daarnaast zou de erkenning van een transitiehuis als een vorm van kleinschalige open gevangenisinstelling, de classificatiemogelijkheden ondersteunen. In 2011 publiceerde het NICC een onderzoek dat de classificatiemogelijkheden in de Belgische gevangenissen onderzocht.⁴⁹ De onderzoekers benadrukten dat in België ten tijde van het onderzoek slechts 9,8% van de gedetineerden in een open gevangenis verbleven. Enerzijds duidt dit op een beperkte capaciteit van dergelijke open regimes. Anderzijds wijzen de onderzoekers ook op enkele beperkingen van de Belgische open gevangenissen. Zo worden open gevangenissen (voornamelijk de gevangenis van Saint-Hubert en Hoogstraten) ervaren als geïsoleerd van de buitenwereld en dit zowel door gedetineerden als directies. Deze open gevangenissen kunnen daardoor de interactie met de buitenwereld en de mogelijkheden om bezoek te ontvangen, belemmeren. Net aan deze bekommernis zou een open gevangenis die zoals een transitiehuis in de Mechelse context geïntegreerd wordt in de stad, soelaas bieden.

Ten tweede lopen we het risico dat deze ambiguïteit resulteert in een beperktere juridische bescherming van de rechten van gedetineerden. Aangezien de Basiswet niet van toepassing is⁵⁰, worden de rechten van gedetineerden niet beschermd of gegarandeerd. Dit betekent bijvoorbeeld dat gedetineerden geen toegang (zullen) hebben tot een klachtencommissie of tot de commissies van toezicht of de centrale toezichtsraad voor het gevangeniswezen. Anderzijds en ondanks het feit dat de transitiehuizen onderdeel uitmaken van de WERP, heeft de SUR of SURB geen beslissingsbevoegdheid bij de toekenning van de modaliteit. Bij een weigering tot toekenning door de minister of bij een herroeping kan er dus geen tegensprekelijk debat gevoerd worden voor de rechter. De Raad van State stelt vast dat de plaatsing in een transitiehuis – waarover de minister of zijn gemachtigde beslist – een alternatief vormt voor de gevangenis, net als andere vormen van de strafuitvoering zoals het elektronisch toezicht en de beperkte detentie. Voor deze modaliteiten is de SURB bevoegd. De Raad van State wierp daarom een belangrijk vraag op: *"De vraag rijst waarom in het ene geval de beslissing [bijvoorbeeld bij een elektronisch toezicht of de voorwaardelijke invrijheidstelling] door*

*de strafuitvoeringsrechtbank wordt genomen en in het andere geval door de minister [plaatsing in het transitiehuis]."*⁵¹ Maar het wordt pas echt verwarrend wanneer de wetgever na vragen van de Raad van State aangeeft dat een verblijf in een transitiehuis wel degelijk als een *"echte detentie"* wordt omschreven, maar *"met een andere invulling van het regime"*⁵², een invulling die meer gericht is op de buitenwereld. Door het transitiehuis hier te omschrijven als een detentie met een andere invulling van het regime, probeert men de inmenging van de SURB dus te vermijden. Maar deze argumentatie (het transitiehuis als *"echte detentie"*) contrasteert volgens ons met de argumentatie die eerder werd geschetst (*"de belangrijke verschillen met gevangenissen"*). Wij menen daarom dat de wetgever de ambiguïteit van de transitiehuizen op deze vlakken instrumentaliseert. Uiteindelijk kan het transitiehuis als een strafuitvoeringsmodaliteit bijdragen tot een uitbreiding van het controle-arsenaal in plaats van een vervanging van de gevangenissen (zie verder). Uit het verslag van de bespreking van het wetsontwerp in de Kamer blijkt wel dat de minister van Justitie niet akkoord gaat met de visie van De Huizen vzw om gevangenissen daadwerkelijk te vervangen door detentiehuizen. Zo lezen we dat de minister het verschil in visie tussen het project van De Huizen vzw en de transitiehuizen toelicht. De minister is *"ervan overtuigd"* dat de vervanging van gevangenissen door detentiehuizen voor alle gedetineerden *"noch realistisch, noch wenselijk"* is.⁵³

Bovendien zien we in België dat slechts een beperkte groep gedetineerden toegang krijgt tot deze huizen: personen in voorlopige hechtenis, vrouwen en gedetineerden die *risico's* stellen komen niet in aanmerking. Hierdoor krijgen mogelijks voornamelijk gedetineerden met een laag risicoprofiel toegang tot het huis. In de internationale literatuur kenmerkt Robinson dit als een vorm van *"managerial rehabilitation"* waarbij de interventie volledig gebaseerd is op het risicoprofiel van de veroordeelde.⁵⁴ Dit betekent dat op basis van een risico-evaluatie, de gedetineerde geïdentificeerd wordt. Dit risicoprofiel bepaalt of de persoon in een hoog- of laagbeveiligde context terecht komt, waarbij in de laagbeveiligde context optimaal ingezet wordt op de re-integratie.

Een volgende bezorgdheid betreft een mogelijke uitbreiding (lees: verlenging in de tijd) van de weg der geleidelijkheid. Een verblijf in het transitiehuis

49 M.-S. DEVRESSE, L. ROBERT, C. VANNESTE, A. HELLEMANS, *Onderzoek inzake de classificatie van en de vraag naar regimes binnen de strafinrichtingen*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Brussel, 2011, 276 p.

50 Het is bovendien niet logisch dat de WERP van toepassing is zonder dat de Basiswet van toepassing is, want deze twee wetten zijn met elkaar verbonden. We zien bijvoorbeeld ook dat bij gedetineerden in beperkte detentie de Basiswet van toepassing blijft in de gevangenis. Zie: L. ROBERT en V. SCHEIRS, "Le problème du pont. Missing links bij de tenuitvoerlegging van de interne en externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf", in T. Daems et al. (eds.), *Quo vadis ? Tien jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden*, Antwerpen, Maklu, 2015, p. 57-60.

51 *Ibid.*, p. 130.

52 Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl. St.*, 2017-2018, nr. 54 2969/001, p. 64.

53 Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl. St.*, 2017-2018, nr. 54 2969/003, p. 45.

54 G. ROBINSON, "Late-modern rehabilitation. The evolution of a penal strategy", *Punishment & Society* 2008, p. 434.

kan mogelijks beschouwd worden als een nieuwe en bijkomende stap in het re-integratietraject. We zijn dan ook van mening dat men de noodzaak van een verblijf in het transitiehuis blijvend in vraag moet stellen: verblijft de veroordeelde best in een transitiehuis of kan hij reeds vrijkomen onder een voorwaardelijke invrijheidsstelling of een elektronisch toezicht? Hebben niet vooral de meest geïsoleerde gedetineerden, die zonder bijkomende ondersteuning geen re-integratie kunnen voorbereiden, nood aan de ondersteuning die een transitiehuis biedt? Kortom, ons inziens was het beter geweest om het transitiehuis als een open gevangenis te beschouwen en vorm te geven binnen de Basiswet.

Het re-entry huis en het *maison de désistance*

Zoals hoger beschreven is het transitiehuis een strafuitvoeringsmodaliteit voor een welbepaalde categorie van veroordeelden die zich op achttien maanden voor hun VI-datum bevinden. Naast de twee huidige transitiehuizen ontstaan er in België andere, op re-integratie gerichte, huizen voor (ex-) gedetineerden. In dit onderdeel wensen we stil te staan bij de verschillen tussen de transitiehuizen en andere bestaande huizen of huizen die ontwikkeld worden. Enerzijds is er het *re-entry* huis in Ruislede. Anderzijds is er de intentie om in Wallonië een *maison de désistance* op te richten.

We starten met het *re-entry* huis in Ruislede. Dit huis opende de deuren in 2016 naar aanleiding van de moeilijkheden die gedetineerden ondervinden om een elektronisch toezicht toegekend te krijgen. Huisvesting is daarbij belangrijk. In de realiteit blijkt het geen evidentie om vanuit de gevangenis een betaalbare woonplaats te vinden. Personen met een beperkt sociaal netwerk en zonder huisvesting vallen daardoor al snel uit te boot en kunnen de contra-indicaties opgelegd door de wet moeilijk vervullen. Een dergelijk systeem van uitsluiting leidt tot meer armoede en sociale exclusie van kwetsbare groepen. Daarom besliste DG EPI om gedetineerden te ondersteunen met een verblijf in een *re-entry* woning. Ze betalen hier slechts 200 euro per maand. Het huis is in het beheer van het Penitentiair Landbouwcentrum Ruislede (PLC). Elke gedetineerde die in het huis terechtkomt, start een voortraject in het PLC Ruislede, waarna zij doorstromen naar de *re-entry* woning. Enkel gedetineerden onder elektronisch toezicht verblijven in dit huis, tenzij een bewoner overgaat van een elektronisch toezicht naar een voorwaardelijke invrijheidsstelling tijdens zijn verblijf in de *re-entry* woning. In dat geval kan een uitzondering op deze

regel worden toegestaan. Uitsluitingscriteria zijn zedenplegers (wegens de aanwezigheid van kinderen in de omgeving) en eventueel de groepssamenstelling in het huis. Gedetineerden kunnen hier zes maanden verblijven. Wanneer de veroordeelde voor het einde van de zes maanden een woonst vindt, verlaat hij het huis en eindigt de overeenkomst. Een eventuele verlenging van zes maanden is mogelijk. Tijdens deze periode moet de veroordeelde met de ondersteuning van een trajectbegeleider van het CAW aan een toekomst werken, terwijl een justitieassistent toeziet op de opvolging van de justitiële voorwaarden.⁵⁵

Kleinschalig onderzoek naar de beleving van veroordeelden in de *re-entry* woning toont aan dat zij deze ondersteuning als positief ervaren.⁵⁶ Veroordeelden ervaren de begeleiding en beperkte financiële kosten als een mogelijkheid om aan hun toekomst te werken. Voornamelijk de mogelijkheid om te sparen en de hulp bij administratieve taken, zoals het afsluiten van verzekeringen, worden geapprecieerd. Anderzijds ervaren sommige veroordeelden moeilijkheden tijdens hun verblijf in het huis. Dat kan te maken hebben met het samenleven met andere veroordeelden. Wanneer een medebewoner bijvoorbeeld tegen de voorwaarden in alcohol consumeert, brengt dit de andere bewoners in een lastig parket. Ook de afgelegen ligging van de woning wordt bekritiseerd in het onderzoek.

Hoewel het *re-entry* huis en het transitiehuis allebei het re-integratieproces vooropstellen, is het grote verschil tussen beide dat men in een transitiehuis achttien maanden voor de voorwaardelijke invrijheidsstelling aan de re-integratie kan werken. Het *re-entry* huis beoogt gedetineerden vooral een mogelijkheid te bieden om een elektronisch toezicht te krijgen en met de nodige ondersteuning een voorwaardelijke invrijheidsstelling voor te bereiden. Een voordeel van het transitiehuis is dat deze expliciet geïntegreerd wordt in de samenleving. Hierdoor speelt men in op de problemen omtrent de geïsoleerde ligging van het *re-entry* huis dat werd aangekaart door respondenten in het bovengenoemde onderzoek.

Daarnaast ontwikkelt de Franse gemeenschap het project *les maisons de désistance*. Het idee ontstond na een werkbezoek van minister Rachid Madrane (die onder andere bevoegd was voor de justitiehuizen) aan de Canadese transitiehuizen in Quebec. Vervolgens organiseerde de *Concertation des Associations Actives en Prison* (CAAP), het overleg van de Waalse hulp- en dienstverleningsactoren van de gevangenen, een reflectie-dag over deze huizen.⁵⁷ De politieke wereld

55 Werkdocument provincie West-Vlaanderen, De Vlaamse Overheid en FOD Justitie, "Draaiboek project re-entrywoning Ruislede", 10 januari 2017, interne documentatie.

56 S. VERKINDERE en G. HERKES, "Beleving van het verblijf in de re-entrywoning als stap tussen detentie en integratie in de maatschappij", *Fatik* 2019, afl. 164, 14-23.

57 Zie eindverslag: CAAP, *Sortir de prison... vers une transition réussie ? Des dispositifs existants en matière de (ré)insertion à l'hypothèse des « maisons de transition*, Rapport reflectiedag "sortie de prison" opgesteld door Mélanie Bertrand en Séverine Clinaz, maart 2017.

nam het eindvoorstel van deze reflectie-dag verder op voor de regeerperiode 2019-2024.⁵⁸ De justitiehuisen en de hulp- en dienstverleningsactoren, die het “*désistance*”-discours⁵⁹ als werkingskader gebruiken, schuiven het idee van de *maisons de désistance* naar voren. Het is een bewuste keuze om zich niet te beperken tot het louter terugdringen van recidive. Ze zijn van mening op dat vlak te verschillen van veel justitiële interventies. Ze willen vanuit deze visie op “*désistance*” immers meer inzetten op de sociale en relationele omgeving van de veroordeelde. In de politieke verklaring van de Federatie Wallonië-Brussel staat de doelstelling van de Franse gemeenschap concreet uitgelegd: “*Mettre en place un projet pilote de maison de désistance (encadrement spécifique et hébergement pour les justiciables qui, pour sortir d’un parcours délinquant, ont besoin de s’éloigner de leur milieu de vie et de bénéficier d’un accompagnement structurant) à Bruxelles et en Wallonie pour une durée de deux ans en cohérence avec le dispositif fédéral de maisons de transition récemment mis en place et, après évaluation, le cas échéant, étendre le dispositif à d’autres arrondissements judiciaires.*”⁶⁰ De huidige minister, Valérie Glatigny, heeft tot nog toe geen verdere stappen gemeld om de *maisons de désistance* vorm te geven.

Een uitbreiding van post-penitentiaire inrichtingen

We wezen eerder al op het gevaar om transitiehuisen onder de WERP te plaatsen. Hierdoor worden deze niet erkend als een gevangenis. Vermoedelijk werd deze beslissing genomen vanuit pragmatisch oogpunt om dergelijke projecten in België te kunnen opstarten. Desondanks schuilt er een gevaar in dergelijke keuzes. Dit kan tevens gelden voor een *re-entry* huis of een *maison de désistance*. Hoewel initiatieven die de re-integratie ondersteunen absoluut toe te juichen zijn, waarschuwen onderzoekers dat dergelijke goedbedoelde initiatieven niet zelden resulteren in een uitbreiding van overheidscontrole en een *net-widening*-effect creëren.⁶¹

Internationaal penologisch onderzoek schenkt

bovendien steeds meer aandacht aan het problematische karakter van deze ontwikkeling. Recent hekelde de Canadese professor Katharina Maier de keuze van haar Canadese overheid om *halfway houses*⁶² te beschouwen als een post-penitentiaire instelling in plaats van een volwaardig alternatief voor de gevangenisstraf.⁶³ Ook in Canada beschouwt de overheid *halfway houses* dus niet als een open gevangenisregime, maar als een *post release center* dat de re-integratie van (ex-)gedetineerden controleert. Volgens Maier wijst deze keuze op een gebrekkige aandacht voor de hybride functies van *halfway houses*. Dergelijke *halfway houses* worden voorgesteld als louter hulpverlenend en daarom verschillend van een gevangenis, alsof punitieve en bestraffende elementen in deze context grotendeels afwezig zijn. Dit klopt volgens haar niet. Deze huizen beogen inderdaad om de re-integratie voor te bereiden, maar doen tevens dienst als controlerende instituties die hun grip op veroordeelden verregaand bewaren. Bovendien benadrukt ze dat rehabilitatie niet lijnrecht tegenover bestraffing staat. Ook rehabilitatie is in een justitiële context namelijk verweven met punitieve aspecten en disciplinerende doelstellingen. In Noorwegen zien we soortgelijke discussies over de open gevangenissen, die als minder indringend beschouwd worden in vergelijking met gesloten gevangenissen. Shammas⁶⁴ bekritiseerde de Noorse overheid echter voor de gebrekkige aandacht voor de punitieve aspecten van open gevangenissen. Toen de Noorse overheid zich afvroeg waarom de aanvragen voor een overplaatsing naar open gevangenissen beperkt bleven, benadrukte Shammas in zijn onderzoek dat een verblijf in deze open instellingen gepaard gaat met grote onzekerheden en een diffuse positie in de maatschappij, waardoor deze groep gedetineerden met indringende “*pains*” of deprivaties te maken krijgt. Op basis van dergelijke inzichten concludeert Maier: “*This requires us to challenge the position of halfway houses as post-prison institutions located at the back-end of the correctional continuum, and understand them, instead, as part of an assemblage, or network of state/state-sponsored penal institutions that in varying ways*

58 S. REISSE, B. VAN BOVEN en A. VAUTHIER, “Chronique de criminologie – Désistance et maisons de justice: construction d’un modèle par et pour l’administration”, *Rev. dr. pén. crim.* 2019, 1216-1236. Het concept “*désistance*” verschijnt voor het eerst in het jaarverslag van de AGMJ in 2014 en wordt vervolgens systematisch opgenomen en uitgewerkt: AGMJ, *Jaarverslag 2014*, p. 39; *Jaarverslag 2015*, p. 6, p. 28 en p. 31; *Jaarverslag 2016*, p. 5 en p. 18; *Jaarverslag 2017*, p. 4-5 en p. 18; *Jaarverslag 2018*, p. 4-5.

59 In het criminologisch onderzoek zien we een groeiende aandacht voor het *désistance* proces. Dit is een graduëel proces waarbij de persoon uiteindelijk stopt met het plegen van criminaliteit (zie bijvoorbeeld T. WARD en S. MARUNA, *Rehabilitation. Beyond the risk paradigm*, Londen, Routledge, 2007). Het bestaande *désistance* onderzoek concludeert voorzichtig dat juridische interventies zoals een gevangenisstraf zelden het *désistance* proces ondersteunen. Voornamelijk de moeilijkheden voor gedetineerden om pro-sociale en betekenisvolle contacten te onderhouden in de gevangenis, belemmeren het *désistance* proces. (zie bijvoorbeeld A. LIEBLING en S. MARUNA, “Introduction: the effects of imprisonment revisited” in A. LIEBLING en S. MARUNA (eds.), *The effects of imprisonment*, Londen, Routledge, 2005, 1-28.).

60 Fédération Wallonie-Bruxelles, *Déclaration de politique communautaire 2019-2024*, p. 35, <https://gouvernement.cfwb.be/home/publications/declaration-de-politique-communautaire.html>.

61 Zie bijvoorbeeld S. COHEN, *Visions of Social Control*, Cambridge, Polity Press, 1985.

62 Deze *halfway houses* tonen gelijkenissen met transitiehuisen. Zo kunnen gedetineerden dagelijks uitgangen krijgen in deze Canadese huizen.

63 K. MAIER, “Canada’s ‘Open Prisons’: Hybridisation and the Role of Halfway Houses in Penal Scholarship and Practice”, *The Howard Journal* 2020, afl. 5, 1-19.

64 V.L. SHAMMAS, “The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism on Norway’s Prison Island”, *Punishment & Society* 2014, 104-123.

seek to punish, control and correct offenders.”⁶⁵

De transitiehuizen in handen van een private partner

Een andere keuze die voor discussie zorgt betreft de privatisering van de strafuitvoering. De WERP⁶⁶ bepaalt dat het beheer van het transitiehuis aan een andere actor dan de Federale Overheidsdienst Justitie kan toevertrouwd worden op voorwaarde dat het transitiehuis voldoet aan de voorwaarden zoals vastgelegd in het KB.⁶⁷ Een dergelijke keuze noopte de Raad van State al van bij de start om een belangrijke vraag naar voren te schuiven: Wie zal binnen een transitiehuis dwang uitoefenen wanneer dit noodzakelijk blijkt? In de algemene opmerkingen bij het wetsontwerp kwam een antwoord op deze vraag: *“De uitoefening van dwang betreft een essentieel overheidsprerogatief dat niet kan worden overgelaten aan personen of instanties die buiten de overheid staan. Niet alleen zou aldus afbreuk worden gedaan aan de ministeriële verantwoordelijkheid en de effectiviteit van de parlementaire controle, maar ook zou erdoor het recht op een gelijke en een objectieve behandeling van de burger en de waarborgen die bij dwanguitoefening voorhanden dienen te zijn, in het gedrang kunnen komen. Het is derhalve terecht dat de gemachtigde ervan uitgaat dat dwanguitoefening enkel kan gebeuren door overheidsorganen.”*⁶⁸ Dit betekent in concreto dat de politie wordt opgeroepen als het gebruik van dwang nodig blijkt. Maar dwang kan ook breder gedefinieerd worden. Kunnen we bepaalde vormen van controle die coaches in transitiehuizen bezitten bijvoorbeeld ook als dwang beschouwen?

Na de goedkeuring van de wet, werd op 30 juli 2018⁶⁹ een oproep voor de uitbating van transitiehuizen in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. Deze publicatie verduidelijkt dat de transitiehuizen een pilootproject betreffen van één jaar. Er zou één transitiehuis in Vlaanderen en één in Wallonië openen. Vijftien kandidaten dienden een project in, acht in Wallonië en zeven in Vlaanderen.⁷⁰ Uiteindelijk werden de twee projecten van Sterkhuis G4S Care-Exodus in Mechelen en Spa⁷¹ verkozen. Dergelijke beslissingen zorgen in België voor debat. We hebben hier nog niet te maken met een commerciële gevangenisindustrie zoals men die in de Verenigde Staten van Amerika kent.⁷² Desondanks zien we ook in België de voorbije decennia een groeiende privatisering en vooral commercialisering. Gudders en Daems beschrijven hoe de recente commercialisering in het Belgische gevangeniswezen vanaf de jaren 80 zijn intrede deed.⁷³ Publiek-private samenwerkingen werden beschouwd als de manier om snel nieuwe instellingen te bouwen om de overbevolkingsproblematiek in de Belgische gevangenis beheersbaar te maken.⁷⁴ De bouw van de gevangenis van Andenne was het eerste project. Al snel volgden meer publiek-private samenwerkingen bij de bouw van gevangenis zoals de gevangenis van Ittre en Hasselt. Later ging de privatisering nog een stap verder en koos men voor een *Design, Build, Finance and Maintain (DBFM)*-model⁷⁵ voor de gevangenis van Leuze-en-Hainaut, Marche-en-Famenne en Beveren.⁷⁶ Uiteindelijk zien we dat onder druk van onder andere het EHRM en CPT, de Belgisch overheid zich genooddaakt zag om dringend met oplossingen over de brug te komen voor de

65 K. MAIER, “Canada’s ‘Open Prisons’: Hybridisation and the Role of Halfway Houses in Penal Scholarship and Practice”, *The Howard Journal* 2020, afl. 5, p. 10.

66 Art. 9/2 WERP.

67 KB van 22 juli 2019 tot bepaling van de normen voor de erkenning als transitiehuis en houdende de exploitatievoorwaarden voor een transitiehuis, *BS* 7 augustus 2019.

68 Wetsontwerp houdende diverse bepalingen in strafzaken, *Parl. St.*, 2017-2018, nr. 54 2969/001, p. 130.

69 Oproep tot kandidaturen voor de uitbating van transitiehuizen (pilootproject Vlaanderen en pilootproject Wallonië), *BS* 30 juli 2018.

70 De zeven Vlaamse projecten betroffen: de vzw Thor in Gavere, FPC Gent in Gent, het consortium Transitiehuis Limburg voor Limburg, het project van vzw Uit-stap voor Ieper, het project Serco, het project van de vzw Heide/Zorgdorpen in Merelbeke/Astene/Ronse en het project Sterkhuis van G4S Care – Exodus in Mechelen. De acht Waalse projecten betreffen het project van de vzw Alises in de regio Bergen, het project van vzw Maison Saint-Paul in de regio Bergen, het project Serco, het project van een collectief bestaande uit de vzw’s Avanti en ORS-Espace Libre in Charleroi, het project CP Saint-Bernard in Manage, het project Johan Labeeuw in Doornik, het project Martin Bouhon in Ukkel en het project Sterkhuis van G4S Care-Exodus in Spa.

71 Uiteindelijk opende het transitiehuis niet in Spa maar in Edingen (zie verder).

72 Zie bijvoorbeeld L. WACQUANT, “The great penal leap backward: Incarceration in America from Nixon to Clinton” in J. PRATT, D. BROWN, M. BROWN, S. HALLSWORTH en W. MORRISON (eds.), *The New Punitiveness. Trends, theories, perspectives*, Oxon, Willan, 2007.

73 D. GUDDERS en T. DAEMS, “Privatisation of punishment in Belgium” in T. DAEMS en T. VAN DER BEKEN (eds.), *Privatising punishment in Europe*, Oxon, Routledge, 2018.

74 Deze keuze kon op heel wat kritiek rekenen. Wetenschappelijke studies tonen immers aan dat een uitbreiding van de capaciteit zeker niet altijd een oplossing biedt en gevangenis al snel opnieuw de maximumcapaciteit behalen. Daarenboven vormt de uitbreiding van gevangenis capaciteit dikwijls geen oplossing voor de overbevolkingsproblemen (zie bijvoorbeeld K. BEYENS & E. MAES, “Gevangenis capaciteit, gevangenisbevolking en gevangenis personeel: kwantitatieve evoluties” In: K. BEYENS en S. SNACKEN (eds.), *Straffen een penologisch perspectief*, Antwerpen, Maklu, p. 253-294).

75 In dit geval staat de private partner niet enkel in voor de bouw van de gevangenis, maar betaalt de overheid gedurende een bepaalde periode een beschikbaarheidsvergoeding (in België voor een periode van 25 jaar). Gedurende deze periode verzorgt de private partner daardoor ook het onderhoud van de gebouwen. Na 25 jaar komt de instelling in handen van de overheid.

76 Zie ook de recente evaluatie van dit model door het Rekenhof: Rekenhof, Verslag “Onderhoud van de strafinrichtingen in het kader van publiek-private samenwerkingen - Opvolging door de Regie der Gebouwen en de FOD Justitie”, Brussel, 2018, <https://www.ccrek.be/NL/Publicaties/Fiche.html?id=2847611e-cb6b-4b04-b897-136cfe1baf48>; F. WASCOTTE, “Les DBFM pénitentiaire: l’épreuve des coûts. Réflexions à partir d’un audit de la Cour des comptes de Belgique” in CH. GUILLAIN en D. SCALIA (eds.), *Les coûts du système pénal*, Bruxelles, La Chartre, 2020, (in press).

situatie van geïnterneerde personen in onze Belgische gevangenissen. Omdat de overheid de expertise mistte en ze zo snel mogelijk een oplossing wilde uitwerken, koos men voor het eerst voor een verdergaande vorm van privatisering. Ook het dagelijkse beheer en de verzorging van de geïnterneerden kwamen zo in handen van een commerciële partner, namelijk het consortium Parnassia Groep-Sodexo, dat de twee Forensische Psychiatrische Centra (FPC) van Antwerpen en Gent uitbaat. Het transitiehuis kunnen we dus beschouwen als een onderdeel van deze evolutie. En precies zoals de beslissing voor de uitbesteding van de FPC de nodige discussies deed opwaaien in België⁷⁷, is dat ook het geval voor de transitiehuizen. Verschillende stemmen kwamen in het debat naar voren. We bespreken hier kort enkele belangrijke en tegengestelde visies van burgers, politici en journalisten.

Helene Devos, criminologe en coördinator van de Rescaled⁷⁸ beweging (de Europese tegenhanger van De Huizen vzw) uitte zich kritisch: *“De invoering van transitiehuizen is een positieve ontwikkeling voor het gevangeniswezen. De uitbating van het eerste transitiehuis door G4S is dat niet. Dit laatste deel van de strafuitvoering in handen leggen van een commerciële speler is moreel onverantwoord en dreigt het hele project in diskrediet te brengen... Het gaat hier dus... om een bedrijf dat winst wil maken met de vrijheidsstraf, de zwaarste straf die een rechter kan opleggen. Dat is moreel onverantwoord.”*⁷⁹ Ook in het tijdschrift Knack waren twee journalisten kritisch voor de selectie van het project Sterkhuis. Enerzijds omdat volgens hen – in tegenstelling tot wat het project Sterkhuis deed uitschijnen – Exodus slechts beperkt betrokken lijkt bij de dagelijkse werking van de transitiehuizen. Anderzijds omdat de journalisten geen inzage kregen in het gemotiveerde advies van de selectiejury om het project Sterkhuis te selecteren. Zelfs nadat de federale commissie voor de toegang tot bestuursdocumenten aangaf dat de beslissing tot weigering van de FOD Justitie onvoldoende gemotiveerd was, kregen de journalisten geen inzage. De FOD Justitie besliste, tegen het advies van de federale commissie in, dat het *“gelegitimeerd economisch belang van de kandidaten deze weigering verantwoordde. Bovendien wilde de FOD*

*vermijden om concurrenten een competitief voordeel te geven voor een mogelijke toekomstige opdracht.”*⁸⁰ Deze gebrekkige transparantie deed de wenkbrauwen van de journalisten fronsen en roept tegenwoordig des te meer vragen op, nu onderzoeken lopen naar mogelijke prijsafspraken binnen de Belgische private bewakingssector. De minister van Justitie benadrukt in een debat in de commissie Justitie op 16 september dat G4S zou bevestigd hebben dat overeenkomst die werd gesloten tussen de FOD Justitie en G4S niet het voorwerp uitmaakt van dit onderzoek.⁸¹ Een dergelijke vraag naar transparantie en de vraag naar een politiek debat over de privatisering en commercialisering van de strafuitvoering, stond ook op de agenda in de Commissie voor Justitie.⁸² Sophie Rohonyi (Défi) verbaasde zich over de keuze voor G4S en wilde weten waarom de Belgische actoren die momenteel werken in de gevangenis niet de voorkeur genoten. Marie-Colline Leroy van Ecolo-Groen stelde het scherper: *“Een regaal kan niet worden gedelegeerd aan privébedrijven, omdat iedereen de garantie moet hebben dat de staat soeverein is.”* Zij vraagt zich af waarom een privébedrijf de begeleiding van gedetineerden beter kan opnemen en welke mechanismen zullen worden ingebouwd om te vermijden dat een privébedrijf zich meer bekommert om de winst dan om de kwaliteit van de diensten.

Volgens Laurence Zanchetta (PS) neemt G4S ook een oriënterende taak op waardoor er concurrentie zou ontstaan met de justitiehuizen. Uiteindelijk gaat Nabil Boukili van PVDA-PTB nog verder. Hij bekritiseert de toekenning aan G4S, omdat de ethiek van het bedrijf regelmatig ter discussie staat (zoals bij de betrokkenheid in het Israëlisch-Palestijns conflict). In de internationale literatuur schuift men het geloof in kostenefficiëntie en de expertise van private partners dikwijls naar voren als doorslaggevende factor voor overheden om te privatiseren.⁸³ De minister van Justitie beantwoordde de bovenstaande vragen dan ook door aan te geven dat het project Sterkhuis een sterk ondernemingsplan evenals een inhoudelijk overzicht van de begeleiding indiende. De prijs-kwaliteitsverhouding was uitstekend, aldus de minister. Ook zouden de voorgestelde locaties drie maanden na de aanbesteding beschikbaar zijn.⁸⁴ Een

77 Zie D. GUDDERS en T. DAEMS, “Privatisation of punishment in Belgium” in T. DAEMS en T. VAN DER BEKEN (eds.), *Privatising punishment in Europe*, Oxon, Routledge, 2018. Voor een kritische bespreking zie W. WANZEELE en L. NAESSENS, “De weg naar een goed leven. Ook via commerciële FPC’s?”, *Panopticon* 2015, p. 353 – 360.

78 Meer informatie over Rescaled is terug te vinden op de website <https://www.rescaled.org/> en in het verslag van de Rescaled conferentie: H. DE VOS en A.-S. VANHOUCHE, “Conferentie: RESCALED”, *Fatik* 2019, afl. 162, 39-40.

79 H. DEVOS, 24 april 2019, “Strafuitvoering in commerciële handen is moreel onverantwoord”, *Sociaal.net*, <https://sociaal.net/ opinie/strafuitvoering-commerciële-handen-is-moreel-onverantwoord/>.

80 R. BRUGNERA en A. TOURIEL, 12 februari 2020, “G4S runt eerste ‘humanitaire gevangenissen’: is dat wel een goed idee?”, *Knack*, <https://www.knack.be/nieuws/belgie/g4s-runt-eerste-humanitaire-gevangenissen-is-dat-wel-een-goed-idee/article-longread-1563651.html>.

81 Het verslag van dit debat op 16 september 2020 was ten tijde van dit schrijven nog niet gepubliceerd.

82 *Vr. en Antw.* Kamer Commissie voor Justitie 2019, 18 september 2019, CRIV 55 COM 012, p. 22-26.

83 Zie bijvoorbeeld T. DAEMS en T. VAN DER BEKEN, “Privatising punishment in Europe: an agenda for research and policy” in T. DAEMS en T. VAN DER BEKEN (eds.), *Privatising punishment in Europe?*, Oxon, Routledge, 2018.

84 We weten intussen dat het transitiehuis niet in Spa werd geopend, maar in Edingen. We hebben geen inzage in documentatie die verduidelijkt of deze beschikbaarheid binnen de drie maanden wel degelijk kon aangetoond worden op het moment van de indiening of beoordeling.

echte kostenvergelijking kan er volgens de minister echter nog niet gemaakt worden, omdat het een nieuw project betreft. De minister voorziet bovendien een permanente follow-up en een evaluatie na het eerste jaar. Hoe die er precies zal uitzien wordt niet verduidelijkt. Marie-Colline Leroy (Ecolo-Groen) en Laurence Zanchetta (PS) blijven na dit antwoord op hun honger zitten en benadrukken dat de vraag of het wenselijk is om transitiehuizen te laten uitbaten door een private partner niet behandeld werd door de minister. Voor Nabil Boukili (PVDA-PTB) moet de begeleiding van gedetineerden een bevoegdheid van het departement Justitie blijven.

Het is duidelijk dat de meningen verdeeld zijn en verschillende politieke partijen een privatisering van de strafuitvoering niet ondersteunen.

Naast het beperkte antwoord van de minister van Justitie, biedt een interview met de directeur-generaal van het gevangeniswezen enkele antwoorden. In een interview op *Radio 1* licht hij de taken van de private partner toe.⁸⁵ Van de Voorde benadrukt dat de rol van de gevangenisactoren voor gedetineerden in het transitiehuis belangrijk blijft, bijvoorbeeld bij de voorbereiding van dossiers voor de SURB (bij de toekenning van bijvoorbeeld een elektronisch toezicht of een voorwaardelijke invrijheidsstelling). De taken die het gevangeniswezen uitbesteedt in transitiehuizen zoals de hotelfuncties en vooral de begeleiding van gedetineerden worden volgens hem ook in de klassieke gevangenen in belangrijke mate niet meer door gevangenispersoneel uitgevoerd. Daarbij verwijst hij naar de diensten van de gemeenschappen en de vzw's waarmee zij regelmatig samenwerken. Ook dit vormt een privatisering. Het transitiehuis mag bovendien geen controleactiviteiten uitoefenen zoals de lichaamsfouilles. Dat blijft een exclusieve taak van de overheid, aldus Van de Voorde. Het is dus duidelijk dat een groeiende privatisering van de strafuitvoering stof doet opwaaien en dat de visies verschillen over welke taken een exclusieve overheidsopdracht vormen.

Conclusie

De opening van de twee transitiehuizen in België zijn een belangrijke stap voorwaarts om de re-integratie van veroordeelde personen te ondersteunen. De kleinschalige transitiehuizen, geïntegreerd in de samenleving, kunnen in de gemeenschap ondersteuning bieden die in de klassieke gevangenen onmogelijk blijkt. Bovendien biedt het

transitiehuis mogelijkheden om ook de samenleving te laten deelnemen aan en een rol te laten spelen bij de re-integratie van veroordeelde personen. Vooral het transitiehuis in Mechelen kan genieten van een positieve samenwerking met de stad, die sociale inclusie in haar veiligheidsplan vooropstelt. De inclusie van gedetineerden in onze samenleving is daarvan een onderdeel.⁸⁶ De stad ondersteunt daarom het project en stelt een pand ter beschikking. De opening van de transitiehuizen zijn daarom toe te juichen en laten onze geesten hopelijk rijpen om een visie op kleinschalige en geïntegreerde huizen structureel in te bedden binnen het penitentiaire beleid en de samenleving om uiteindelijk de doelstellingen van de uitvoering van de straf, zoals omschreven in de Basiswet, te realiseren.

De samenwerking tussen de twee auteurs van dit artikel bracht wel aan het licht dat de situatie in Mechelen sterk verschilt van die in Edingen. Dit tweede transitiehuis kreeg veel minder aandacht, ligt op een afgelegen plaats en blijkt niet geïntegreerd te zijn in de omgeving. Bovendien blijken bijvoorbeeld de Belgische sectie van het Observatoire International des Prisons (voornamelijk actief in Franstalig België) en de Franstalige Liga voor de Mensenrechten zeer kritisch te staan ten opzichte van het project omdat zij de detentiehuizen vooral beschouwen als onderdeel van een expansionistisch bestraffingsbeleid en een legitimering van gevangenen.⁸⁷ Het project van de transitiehuizen lijkt zich daardoor met verschillende snelheden te ontwikkelen aan weerszijden van de taalgrens.

Maar ook in dit artikel schuiven we, naast enkele positieve evoluties, enkele kritische vragen naar voren. De belangrijkste overweging betreft de keuze om transitiehuizen niet als een gevangenis te beschouwen, maar als een strafuitvoeringsmodaliteit. Omdat de re-integratie van personen een van de belangrijkste detentiedoelstellingen vormt, bieden de transitiehuizen volgens ons de ideale opportuniteit om te differentiëren tussen gevangenen. De erkenning van een transitiehuis als een gevangenis kan bovendien een *net-widening*-effect vermijden. Cohen wees reeds jaren geleden op de, dikwijls goedbedoelde, projecten die resulteren in een steeds uitgebreider arsenaal van straffen en maatregelen die veroordeelden steeds ingrijpender en langdurig controleren.⁸⁸ Ook de besproken onderzoeken en ervaringen uit andere landen zoals Canada en Noorwegen blijken nuttig om dergelijke gevaren en de punitieve aspecten verbonden aan dergelijke huizen

85 "Eerste transitiehuis in Mechelen", 9 september 2019, *De Ochtend* op Radio 1, <https://radio1.be/programma/de-ochtend/radioitem/eerste-transitiehuis-mechelen/3163>.

86 Mechelen, "Strategisch Veiligheids- en Preventieplan" (1 januari 2018 tot 31 december 2019); W. VAN HERLE, "Background paper on urban security policy in Mechelen", onuitg.

87 Zie het persbericht van de Liga voor de Mensenrechten en de Belgische afdeling van het Observatoire International des Prisons, getiteld "Les maisons de transition: entre zone de non-droit et renforcement du complexe carcero-industriel", gepubliceerd op 13 februari 2020, <http://www.liguedh.be/les-maisons-de-transition-entre-zone-de-non-droit-et-renforcement-du-complexe-carcero-industriel/>.

88 S. COHEN, *Visions of Social Control*, Cambridge, Polity Press, 1985.

naar boven te brengen en in acht te nemen binnen onze Belgische context.

Een erkenning van transitiehuizen als gevangenen zou ook de juridische waarborgen zoals omschreven in de penitentiaire wetten (Basiswet en WERP) garanderen en, onder andere, de externe controle of toezicht op de transitiehuizen verzekeren. Aangezien de Basiswet niet van toepassing is op de transitiehuizen, is er geen commissie van toezicht verantwoordelijk voor dit externe toezicht. Hoewel het pilootproject intern zal geëvalueerd worden, benadrukken verschillende internationale organen nochtans het belang van externe controleorganen in alle plaatsen van detentie.⁸⁹ Deze afwezigheid baart ons zorgen. Bovendien konden we geen inzage krijgen in de interne evaluatie. Mogelijks wordt deze later nog gepubliceerd. Dit lijkt ons belangrijk om minstens enige transparantie te voorzien. In een debat in de commissie Justitie op 16 september 2020⁹⁰ lichtte de minister van Justitie alvast toe dat enkele criteria worden opgenomen in de evaluatie: wettelijk en regelgevend kader (zoals het statuut van de gedetineerde, controle, inspectie en monitoring, toegang tot databanken), processen (zoals de instroom en uitstroom en het aantal incidenten) en financiële aspecten.

Een tweede belangrijk onderdeel van dit artikel behandelt de keuze om een private partner het transitiehuis te laten uitbaten. We schetsten in het artikel enkele debatten met voor- en tegenstanders van deze beslissing. Enkele prangende vragen blijven in het debat onbeantwoord. Vooreerst is er het gebrek aan transparantie. Aangezien in de transitiehuizen personen verblijven die van hun vrijheid zijn beroofd – hetgeen op fundamentele wijze raakt aan de rechten van een persoon – is een vergaande transparantie noodzakelijk. Deze transparantie rijkt verder dan het selectieproces, maar gaat ook over het functioneren van het huis, de gehanteerde werkmethodieken, de behandeling van de gedetineerden, ... Momenteel bestaat hierover onduidelijkheid. Stilaan lopen deze één jaar durende pilootprojecten ten einde (het pilootproject transitiehuis Mechelen loopt van 1 september 2019 tot 31 augustus 2020 en is intussen

opnieuw verlengd met één jaar tot 31 augustus 2021 en het pilootproject transitiehuis Edingen loopt van 1 januari 2020 tot 31 december 2020). De minister van Justitie bevestigde op 16 september in de commissie Justitie dat het project in het transitiehuis van Mechelen verlengd wordt met één jaar. Na een positieve evaluatie zou de ministerraad in juli 2020 de verlenging hebben goedgekeurd. In de commissie Justitie wordt transparantie en inzage in deze evaluatie gevraagd.⁹¹

Uiteindelijk hopen we dat toekomstig onderzoek inzicht kan geven in de werking van de Belgische transitiehuizen en de sterktes en de werkpunten die zich stellen bij de re-integratie van gedetineerden. Het thesisonderzoek van Hunink⁹² werpt alvast een eerst blik op de samenwerking tussen het transitiehuis en de gevangenis van Mechelen. Interviews met medewerkers van G4S, de gevangenisdirectie van Mechelen en de PSD brachten aan het licht dat de samenwerking een zoektocht vormt waarbij men in deze opstartfase verschillende visies moet verzoenen. Ondanks algemene positieve ervaringen en de vlotte communicatie benadrukken de respondenten in Huninks onderzoek dat de gevangenis van Mechelen problemen eerder vanuit een veiligheidsdiscours benadert, terwijl het transitiehuis begeleiding centraal stelt. Een tweede belangrijke conclusie uit dit eerste onderzoek behandelt het statuut van de gedetineerde. Precies zoals gedetineerden in beperkte detentie, krijgen gedetineerden in een transitiehuis te maken met het feit dat ze nog steeds onder het statuut van 'gedetineerde' vallen en daardoor bijvoorbeeld geen sociale zekerheid genieten en geen gebruik kunnen maken van allerlei diensten in de samenleving.⁹³ Kortom, aangezien de transitiehuizen mogelijks de re-integratie van gedetineerden ondersteunen, hopen we dat deze huizen de deur openen voor een breed draagvlak voor vernieuwende visies op detentie en leiden tot een vervanging van onze klassieke gevangenen zonder dat het resulteert in een uitbreiding van punitieve en controlerende praktijken in onze samenleving.

89 Zie bijvoorbeeld A.-S. VANHOUCHE en O. NEDERLANDT, "Eindelijke een onafhankelijk en effectief toezicht op de Belgische gevangenen? Een overzicht van recente wetswijzigingen en discussies over het toezicht op de Belgische gevangenen", *Fatik* 2019, afl. 162, 25-37.

90 Het verslag van dit debat op 16 september 2020 was ten tijde van dit schrijven nog niet gepubliceerd.

91 Het verslag van dit debat op 16 september 2020 was ten tijde van dit schrijven nog niet gepubliceerd.

92 A. HUNINK, *Het Pilootproject Transitiehuizen in de praktijk: Een kwalitatief onderzoek naar de samenwerking tussen gevangenis en transitiehuis in Mechelen*, Masterproef Criminologie KULeuven, 2020.

93 F. VANDER LAENEN en V. EECHAUDT, "Gelijkwaardigheid van de gezondheidszorg in detentie: De wet is er, nu nog de toepassing", *Fatik* 2018, afl. 160, 3-6.